

Nr 1264

Av herrar **Arvidson** och **Bergman**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition nr 129, angående revidering av läroplan för grundskolan.*

Kungl. Maj:ts proposition 1968:129 angående revidering av läroplan för grundskolan innebär ytterligare ett steg — och ett betydelsefullt steg — fram mot en odifferentierad obligatorisk skola. Utvecklingen har länge och entydigt gått i denna riktning.

Under 1900-talets första kvartsekel, då vi ännu hade realskola och flickskola vid sidan av en sexårig folkskola, skedde övergång till den högre skolan från folkskola eller privatskola efter årskurs 3, då barnen var *tio* år. Genom 1927 års riksdagsbeslut ströks lägsta årskursen i realskolan och flickskolan och övergång till högre skola kunde ske tidigast efter årskurs 4, då barnen var *elva* år. Inom det äldre skolsystemet skedde nästa förändring genom riksdagsbeslut 1956, enligt vilket övergång till högre skola skulle ske tidigast efter årskurs 6, då barnen var *tretton* år. I det nya skolsystem, som introducerades genom den försöksverksamhet med nioårig enhetsskola, vilken inleddes 1949, var de första årskurserna organisatoriskt odifferentierade, medan högstadiet, årskurserna 7—9, var differentierat på så sätt, att eleverna i årskurserna 7 och 8 skulle välja tillvalsämnen och i årskurs 9 var uppdelade på de tre linjerna g, a och y. Detta differentieringssystem tillämpades i regel så, att de elever, som vid övergången till årskurs 7 som tillvalsämne valde tyska, placerades i särskilda klasser, som så småningom kom att betecknas som teoretiska klasser, medan övriga elever placerades i klasser som kom att betecknas som praktiska. Denna differentieringsform hade sin historiska anknytning till det tidigare parallellskolesystemet, i vilket vissa elever, inriktade mot teoretiska studier, hade sin egen undervisning i realskolan, medan de övriga gick i folkskolan och fick en mera praktisk inriktning. Skolpolitiskt hade emellertid elevernas uppdelning på teoretiska och praktiska klasser, vilken uppdelning skedde genom elevernas eget fria val, en annan motivering: man skulle välja studieväg efter intressen och anlag. Det skulle alltså vara fråga om ett positivt val. Erfarenheten gav snart vid handen, att valet av praktisk studieväg inte var positivt utan negativt: man valde praktiskt ämne i årskurs 7, praktiska ämnen i årskurs 8 och y-linjen i årskurs 9 inte i första rummet därför att man var intresserad av praktiska sysselsättningar utan därför att man, efter studium av sina betyg, inte vågade sig på den teoretiska studievägen. Följden av de negativa valen blev på alltför många håll en negativ skolmiljö: eleverna i de praktiska klasserna kände sig underlägsna, skolledan bredde ut sig och disciplinsvårigheter gjorde sig gällande. Dessa erfarenheter ledde mot slutet av försökstiden till att allt fler skolor började tillämpa systemet med sammanhållna klas-

ser i årskurserna 7 och 8: man gjorde ingen nygruppering av eleverna vid övergången till årskurs 7 utan lät eleverna vara kvar i samma gamla klasser från mellanstadiet; endast när det gällde tillvalsämnen var eleverna åtskilda. 1957 års skolberedning byggde på samma erfarenheter, då den föreslog att årskurserna 7 och 8 på det angivna sättet *skulle* vara sammanhållna. Genom grundskolebeslutet vid 1962 års riksdag, som byggde på skolberedningens förslag, fick vi en i de åtta första årskurserna sammanhållen skola. Uppdelning av eleverna skedde i fortsättningen efter årskurs 8, då eleverna är *femton* år. Enligt Kungl. Maj:ts förslag tas nu ytterligare ett steg som innebär senareläggning av uppdelningen: eleverna skall hållas samman även i årskurs 9, det år de fyller *sexton* år.

Tendensen är alltså tydlig och entydig: utvecklingen går i riktning mot en odifferentierad obligatorisk skola. Det är karakteristiskt, att för varje steg i denna riktning enigheten har vuxit. Medan 1918 års skolkommissions förslag om sexårig gemensam skolgång för alla elever väckte en våldsam politisk storm, som dämpades först genom kompromissen 1927, medan 1946 års skolkommissions förslag om nioårig enhetsskola skapade politiska motsättningar och medan 1957 års skolberednings kompromissförslag föregicks av en besvärlig politisk uppgörelse mellan riksdagspartierna, synes 1968 års "översyn" kunna ske i den politiska enighetens tecken. Bakom denna växande enighet ligger erfarenheten, att den gemensamma undervisningen av eleverna inte är till nackdel för någon elevkategori samtidigt som den står i överensstämmelse med demokratisk syn och är ägnad att skapa en gynnsammare skolmiljö.

Enligt det nu föreliggande förslaget är grundskolans hela högstadium sammanhållet. Däremot har man behållit systemet med tillvalsämnen. Det är emellertid konstruerat på ett nytt sätt. Man har att i årskurs 7 välja mellan tyska, franska, konst, teknik och ekonomi, och det är meningen att en elev genom hela högstadiet skall ha samma tillvalsämne. De fem tillvalsämnena tillförsäkras skolorganisatorisk jämställdhet: tillträde till gymnasium och fackskola påverkas inte av valet av tillvalsämne. Detta tillvalssystem erbjuder bestämda fördelar i jämförelse med det nuvarande: det är enklare och redigare och det är avsett att motsvara elevernas intressen. Härigenom skulle en positiv faktor tillföras skollivet.

I motiveringen för detta tillvalssystem heter det: "Det fria tillvalet har det klart positiva syftet att ge den enskilde eleven möjligheter att tillvarata sina intressen och anlag." Departementschefen påpekar, att också den undervisning som bygger på individualisering inom klassens ram tillgodoser detta syfte. I den mån individualiseringen inte är tillräcklig för detta ändamål "kan det bedömas pedagogiskt nödvändigt att behålla ett tillvalssystem", säger han vidare. Han fortsätter: "Oberoende härav kan emellertid argument anföras till förmån för att inom timplanen bereda ett visst utrymme för fritt valda, intressestyrda aktiviteter, som inte kan tillgodoses genom individualisering inom de ämnen som är gemensamma för alla elever." Det är denna bedömning, som enligt propositionen ligger bakom skolöverstyrelsens förslag om de fem tillvalsämnena. Departementschefen ansluter sig till detta.

Systemet med tillvalsämnen *motiveras* alltså därmed att elevernas intressen skall tillgodoses. Erfarenheterna från försöksverksamheten med nioårig enhetsskola och från grundskolans tid sedan 1962 pekar dock på att valet går till på ett annat sätt än skolkonstruktörerna tänkt sig. Man valde inte de praktiska tillvalsämnena därför att man var praktiskt intresserad, man valde dem därför att man inte vågade sig på B-språket. Med största säkerhet — skälen finns redovisade i propositionen — kommer de elever som väljer konst, teknik eller ekonomi inte att göra det av positivt intresse för dessa ämnen. De kommer att välja dem därför att de tror att B-språket kommer att ställa för stora anspråk på dem. Men därmed är motivering för systemet med tillvalsämnen eliminerad. Det finns inga skäl att bevara denna differentieringsform.

Egentligen synes departementschefen dela dessa betänkligheter. Han har också farhågor av annat slag. Många remissinstanser räknar med att B-språk kommer att bli det helt dominerande alternativet. Om detta är riktigt — och allt talar här för — blir hela tillvalssystemet en illusion. Små grupper av elever, de flesta med ringa studieintresse, kommer att välja konst, teknik och ekonomi.

Man kan fråga sig, varför man under sådana förhållanden skall bevara tillvalssystemet. Det förorsakar dock betydande kostnader, administrativa besvärligheter och — inte minst — planeringsbekymmer. Överallt i landet brottas just nu de lokala och regionala skolmyndigheterna med frågan, hur man skall kunna skapa tillräckligt stora högstudier för att kunna garantera valfriheten för eleverna när det gäller tillvalsämnena och för att kunna tillgodose dessa ämnen med lärare, lokaler och utrustning. Resultatet blir i många fall, att grundskolan i onödan bryts sönder: högstadiet skiljs från de båda lägre stadierna och separata högstudier skapas i onödigt stor utsträckning. Idealet är det motsatta: att eleven får gå kvar i samma skola alla de nio skolåren och att de tre stadierna får samverka.

Det skäl departementschefen till sist anför för bevarandet av ett tillvalssystem är den omständigheten, att skolöverstyrelsen ställer sig "tveksam" om skolans möjlighet att med kort varsel erbjuda alla elever en meningsfull undervisning i B-språk. "Ännu förfogar inte skolan över sådana metoder och läromedel som behövs för att undervisning i B-språk av hela eller i stort sett hela årskullen skall bli framgångsrik." Skolöverstyrelsen räknar emellertid med att det "inom en inte alltför avlägsen framtid" skall vara möjligt att införa obligatorisk undervisning i B-språk. Meningen synes alltså vara att det nu föreslagna tillvalssystemet skall vara ett provisorium och att vi inom några år skall få möjlighet att slopa det. Under tiden skall skolväsendet, organisatoriskt och resursmässigt, anpassas efter provisoriet. Det kan inte vara ändamålsenligt.

Den anpassning av undervisningen i B-språk av hela eller i stort sett hela årskullen, som skolöverstyrelsen i detta sammanhang talar om, måste under alla förhållanden ske. Redan nu väljer c:a 80 % av årskullen B-språk. Man kan vänta att denna siffra under de närmaste åren stiger. Behovet av att åtminstone kunna läsa text på det andra främmande språket gör sig gällande inom all yrkesutbildning och inom alla yrken starkare än tidigare. I fråga om metoder och materiel kommer

grundskolan redan omkring 1970 att vara tvungen att inrätta sig efter en tillströmning till B-språken som ställer lika stora anspråk som om B-språket vore obligatoriskt.

Man kan närma sig högstadiets differentieringsproblem också från ett annat håll. Ursprungligen ställde man på den nioåriga skolan förhoppningen att den skulle bidra till att lösa det problem som för en del år sedan kallades "kulturproblemet" och som bestod däri, att så stora grupper av vårt folk stod utanför det som i snäv mening brukar kallas "kultur": litteratur, konst, musik, teater, livsåskådningsdebatt. Att man i så stor utsträckning tyckte om "skräpkultur", den kolorerade veckopressens noveller, hörtorgskonst, tingeltangelmusik, Åsa-Nisse-filmer, hängde uppenbarligen samman med bristande estetisk skolning: den sexåriga folkskolan hade haft för små möjligheter. Den nioåriga skolan fick möjligheterna tidsmässigt sett: den sträckte sig över de tonår då intressena grundläggs. Men varken försöksskolan eller grundskolan fick sådana timplaner och kursplaner, att en systematisk estetisk skolning kunde komma i fråga. Den estetiska skolningen borde vara en uppgift för alla skolämnen, och dessa borde samverka; de speciellt estetiska ämnena, i första rummet svenska, teckning, musik men också gymnastik (med rytmik och dans) och slöjd borde tillerkännas ett tillräckligt högt timtal och utgöra en sammanhållen sektor. Hittills har högstadiet inte motsvarat dessa anspråk. I det nu föreliggande förslaget får de tre ämnena teckning, musik och slöjd en förbättrad ställning, i och med att de alla blir obligatoriska i alla tre årskurserna, teckning med 2+1+2, musik med 2+1+1 och slöjd med 2+2+1 veckotimmar. Men framför allt har det samlande och rikt fasetterade ämnet *konst* tillkommit med minst 4 veckotimmar per årskurs. I samverkan med de nyssnämnda ämnena och med svenska och gymnastik skulle ämnet konst kunna bli det instrument, genom vilket generation efter generation svensk ungdom fick grundlagd estetisk förståelse och estetiska intressen. Tyvärr spolieras detta perspektiv av att ämnet endast blivit tillvalsämne och ett tillvalsämne som genom konkurrensen från B-språket får ett negativt elevurval.

Den enda rimliga lösningen är att både B-språk och konst blir obligatoriska ämnen. Det finns utrymme för detta på timplanen, under förutsättning att de av Kungl. Maj:t föreslagna två veckotimmarna per årskurs för fritt valt arbete tas i anspråk. De båda ämnena B-språk och konst skulle få dela på 6—7 veckotimmar per årskurs. Av dessa borde B-språket få 3—4 och konst 3 veckotimmar per årskurs. Om verklig samordning sker med i första rummet teckning och musik och samverkan i övrigt sker med svenska, slöjd och gymnastik, kommer den estetiska sektorn att få en tillfredsställande plats på schemat.

De fördelar, som de två timmarna för fritt valt arbete onekligen har, behöver inte gå förlorade. Ämnet konst är rikt fasetterat och ger utrymme för aktiviteter av skilda slag, alltifrån exklusivt konstnärliga till hantverksmässiga, från utpräglat teoretiska till utpräglat praktiska. Ämnet ger också utrymme för samarbete mellan aktiviteterna. Ämnet bygger på att eleverna skall ha stor frihet i valet av aktiviteter.

Möjligheterna att skapa ett odifferentierat högstadium är för handen redan nu. De bör tillvaratagas, både av de pedagogiska skäl, för vilka ovan redogjorts, och med hänsyn till skolplaneringen.

Ett odifferentierat högstadium är den logiska konsekvensen av det svenska skolväsendets utveckling hittills. Det motsvarar demokratiska jämlikhetssträvanden. Och det ger den bästa grundvalen för det integrerade stadium av skolan som ligger ovanför grundskolan.

Med hänsyn till de synpunkter vi här ovan anfört hemställer vi,

att riksdagen ville besluta, att grundskolan i hela sin längd blir en odifferentierad skola med B-språk och konst som vanliga skolämnen på högstadiet.

Stockholm den 31 oktober 1968

Stellan Arvidson (s)

Per Bergman (s)
